

Summary

Biletska K. Judicial control and prosecutorial supervision over the implementation of decisions of the investigating judge of a preventive measure in the form of personal surety.

The article examines judicial control and prosecutorial supervision over the implementation of decisions of the investigating judge of a preventive measure in the form of personal surety.

Key words: personal responsibility, judicial control, prosecutorial supervision, guarantor, responsibility.

УДК 342.25

Д. В. ВІТРОВА

Дар'я Володимирівна Вітрова, аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СЕПАРАТИЗМ

Докорінні зміни, які сьогодні відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі України, а саме втрата частини території – Автономної Республіки Крим і міста Севастополь, розв'язання воєнної агресії на Сході України та намагання зруйнувати ідеологічні засади єдності українського народу і неподільності її території – є принципово новими загрозами для України та її громадян. У світлі таких подій особливої актуальності набуває питання сепаратизму, як одне з найбільш складних проблем сучасного українського суспільства.

У Стратегії національної безпеки України до 2020 року зазначені актуальні загрози національній безпеці а саме: розвідувально-підривна і диверсійна діяльність, дії, спрямовані на розпалювання міжетнічної, міжконфесійної, соціальної ворожнечі й ненависті, сепаратизму й тероризму, створення та всебічна підтримка, зокрема військова, маріонеткових квазидержавних утворень на тимчасово окупованій території частини Донецької та Луганської областей¹. Як бачимо, сепаратизм є однієї з них. У цьому ж документі прописані стратегічні цілі національної безпеки України: мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно визнаного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави².

Вважаємо, що досягнення зазначених цілей нині неможливо без комплексного вивчення сепаратизму як негативного соціально-правового явища. Сепаратистські процеси, які нині відбуваються в країні, є не тільки проблемами вузького кола суб'єктів, вони є соціальними, що своїм існуванням зачіпають інтереси всього суспільства. А отже, постає потреба не тільки в подоланні негативних (деструктивних) явищ та процесів, які пов'язані з руйнівним впливом сепаратизму, а в нашому випадку – ще й обмежити подальше їх поширення задля зменшення масштабів їх дестабілізуючого впливу. У таких випадках виникає потреба вироблення адекватних, а отже, й ефективних засобів впливу на цей негативний чинник.

Поряд з іншими соціально спрямованими засобами боротьби з явищами або процесами, що набувають значної суспільної небезпечності, не останню роль відіграє й криміналізація, тобто визначення певних діянь людської активності в нормативно-правовому акті як злочинних. Практика розвитку кримінального законодавства знає багато випадків, коли раніше не карані у кримінальному порядку діяння потім визнавалися законодавцем злочином. Причинами таких змін криминологи спрощено називають: а) підвищення суспільної небезпеки певних діянь; б) необхідність усунення прогалин законодавства; в) появу нових суспільних відносин, що потребують охорони за допомогою норм кримінального права³.

Потрібно також розуміти, що кримінальна відповідальність є найсуворішим видом юридичної відповідальності. Саме тому визнання законодавцем певних діянь злочинними та караними, тобто криміналізація, має бути особливо виваженим рішенням. Воно обґрунтовується наявністю нагальних потреб суспільства в кримінально-правовій забороні й більшою чи меншою мірою адекватно відображає ці потреби у кримінально-правовій нормі⁴. Межі втручання кримінального закону визначаються необхідністю охорони від злочинних посягань найбільш важливих особистих, суспільних та державних інтересів. Водночас при цьому не можна допускати утисків прав, свобод і законних інтересів громадян. Також важливо, щоб кримінально-правове втручання держави та її органів з охорони порядку не перешкоджало розвитку економічних, соціальних, культурних або інших суспільних відносин⁵.

Отже, для того, щоб закон працював, був ефективнішим у боротьбі з відповідними суспільно небезпечними діяннями, ніж інші правові норми, кримінально-правова заборона повинна бути соціально та криминологічно зумовленою.

Важливим моментом у криміналізації злочину є чітке визначення підстав криміналізації. Під підставами криміналізації розуміють процеси, що відбуваються в матеріальному і духовному житті суспільства, роз-

виток яких породжує об'єктивну необхідність кримінально-правової охорони тих чи інших цінностей. Підстави криміналізації – це те, що створює дійсну потребу в кримінально-правовій новелі, внутрішня необхідність виникнення правової норми⁶. В. Д. Філімонов виділяє такі підстави криміналізації суспільно небезпечних діянь: коли виявляється новий вид суспільно небезпечної поведінки; коли змінюється стан злочинності, тобто поширюються ті чи інші злочинні діяння у країні чи її окремих регіонах; якщо динаміка злочинності за той чи інший період виявляє сталу тенденцію до збільшення певних суспільно небезпечних діянь⁷.

Під терміном «підстава криміналізації» можуть розуміти дійсні фактори, обумовлені соціальними причинами виникнення або зміни кримінально-правової норми. Отже, підстави криміналізації відсилають дослідження до іншої важливої категорії – соціальна обумовленість. На думку М. І. Коржанського, «соціальна обумовленість» кримінально-правової заборони визначається соціальною цінністю суспільних відносин, економічними факторами та ефективністю правової охорони⁸. П. С. Тоболкін переконував, що сутність проблеми соціальної обумовленості криміналізації злочинів у найбільш простій формі полягає в розкритті факторів, що породжують існування норм кримінального права, а й прогнозування їх розвитку. До таких факторів він відніс економічні, політичні, психологічні, моральні⁹. При цьому єдиною умовою встановлення кримінальної відповідальності діянь, на його погляд, є суспільна небезпечність¹⁰. Таким чином, суспільна небезпечність – найголовніша та найнеобхідніша підстава криміналізації діяння. М. І. Хавронюк називає її єдиною підставою криміналізації діянь¹¹. Однак слід зазначити, що суспільна небезпечність, хоч і головна, але не єдина підстава криміналізації.

Так, на думку В. О. Навроцького, до соціальної обумовленості належать соціальні та соціально-психологічні фактори, що виражають суспільну небезпечність і політичну доцільність встановлення кримінальної відповідальності за те чи інше діяння. До них відносять: суспільну небезпечність діяння, його відносну поширеність, домірність позитивних і негативних наслідків криміналізації та кримінально-політичну адекватність криміналізації¹². Натомість В. А. Робак зазначає, що завдання визначення соціальної обумовленості криміналізації злочинів зводиться до такого: інформує населення про суспільну небезпечність діяння, що визнані злочинами; створює образ (стереотип) злочинця, що має значення при проведенні профілактичних заходів; створює юридичні основи для застосування заходів державного примусу (санкцій) для злочинців¹³.

З огляду на вищевикладене та з метою встановлення соціальної обумовленості такого суспільно небезпечного явища, як сепаратизм, визначимо основні підстави та фактори, сукупність яких є необхідною і достатньою для пояснення встановлення кримінальної відповідальності за злочин такого характеру. Щодо сепаратизму, то підставами криміналізації можна вважати достатньо високий рівень суспільної небезпечності діяння, негативна динаміка поширення цього суспільно небезпечного явища як у нашій державі, так і в усьому світі, наявність умов вчинення цього злочину, котрі неможливо усунути без застосування кримінальної відповідальності, необхідність кримінально-правової гарантії охорони конституційних прав та свобод.

Як уже зазначалось, основним фактором криміналізації є суспільна небезпечність. Це, по суті, найголовніший з критеріїв криміналізації, оскільки саме ним оперує суспільна думка, визнаючи те чи інше діяння злочинним, іноді навіть раніше, ніж це робить законодавець. Для того, щоб криміналізувати діяння, необхідно визначити, що рівень його суспільної небезпеки настільки великий, що воно не може розглядатися як провинна, а повинно тягнути за собою застосування кримінально-правових заходів¹⁴.

Суспільну небезпечність у кримінально-правовій науці визначають як внутрішню, об'єктивну, сутнісну, стрижневу властивість злочину, що існує в реальній дійсності незалежно від бажання законодавця. Суспільна небезпечність – це не застигла категорія, вона змінюється залежно від потреб кримінальної політики, від соціально-політичної, економічної ситуації в країні, а нині – ще й від міжнародної кримінальної політики.

Суспільна небезпечність злочинних діянь полягає у здатності породжувати шкідливі, з точки зору громадян, суспільства та держави, зміни в охоронюваних кримінальним законом суспільних відносинах та створювати загрозу майбутніх шкідливих змін у цих відносинах¹⁵. Слушною є думка П. Л. Фріса, який зазначає, що визнання діяння злочинним є об'єктивно залежним від суспільно-політичної ситуації та від соціально-психологічних установок народу¹⁶. Суспільна небезпечність є матеріальною ознакою злочинного діяння, яке розкриває його соціальну сутність¹⁷.

Для характеристики суспільної небезпечності використовують такі основні поняття, як характер та ступінь суспільної небезпечності, де характер є якісною властивістю, яка визначається сукупністю ознак об'єкта посягання, наслідків, формою вини, способу скоєння злочину, а ступінь – кількісною. Вона залежить від розміру завданої або потенційної шкоди, вини суб'єкта, його мотивів та цілей тощо.

Керуючись сформованими поняттями, визначимо характер суспільної небезпеки сепаратизму, який проявляється насамперед у посяганні на територіальну цілісність та недоторканність держави, а також проникнення в суспільство ідеології етнічної ідентичності з іншими народами, штучного розпалювання ненависті до своєї нації, ворожого ставлення до держави та її керівництва. Прямий зв'язок з організованими злочинними групами, які уміло використовують стихійну незадоволеність та виставляють себе в якості захисників нації, відстоюють так звані національні інтереси певної групи агресивно налаштованих мас. Рівень суспільної небезпеки функціонування таких організацій полягає в тому, що вони, маніпулюючи національною свідомістю певної соціальної групи, за необхідності завжди можуть підняти або знизити рівень конфліктності в регіоні ворожості, надати йому потрібний рівень спрямованості. Крім того, сепаратизму притаманний високий рівень суспільної небезпеки, оскільки він в деяких своїх проявах носить міжнародний характер. Сепаратистська ідеологія використовується іноземними державами з метою вторгнення у внутрішні справи

України, задля підриву внутрішньополітичного спокою у державі, а також сприяє скоєнню насильницьких дій щодо органів державної влади, що є небезпечним не тільки для політичної сили, яка знаходиться при владі, а й для держави в цілому. Зовнішні союзники здатні стати джерелом ресурсів, надавати політичну та інформаційну підтримку, здійснювати дипломатичний, економічний чи навіть військовий тиск на користь сепаратистів.

Кількісна характеристика такого суспільно небезпечного явища, як сепаратизм, знаходить своє юридичне вираження і в економічній сфері. Потрібно розуміти, що з відокремленням території разом з нею відходять і об'єкти господарчої діяльності. Це стає причиною втрати значних надходжень в якості податків до державного бюджету України. Окрім цього фінансування дій сепаратистів певною мірою здійснювалося шляхом вчинення злочинів економічного спрямування, а це тягне за собою підриг економічної безпеки України.

Ще однією кількісною характеристикою є потенціал сепаратизму, який залежить передусім від потужності регіональної спільноти, у середовищі якої поширюються чи можуть поширюватися сепаратистські настрої. Йдеться як про її чисельність, так і про привабливість відповідної ідентичності; наявність спільних інтересів, відмінних від інтересів решти населення країни; існування помітних мовних, культурних, конфесійних особливостей, обумовлених історією регіону. Досить часто формуванню такої спільноти сприяє існування тих чи інших географічних бар'єрів, що ускладнюють комунікації всередині держави (водні перешкоди, гори тощо), як приклад – півострів Крим в Україні.

Враховуючи викладене, необхідно зробити висновок про те, що суспільна небезпечність сепаратизму має цілком достатній рівень для криміналізації.

Другою підставою криміналізації є негативна динаміка сепаратизму. Вона полягає в тому, що така форма антисуспільної поведінки має бути не випадковою та неодноразовою. Г. А. Злобін виділяє верхню та нижню межі криміналізації, встановлені даною підставою. Суть нижньої межі полягає в тому, що такі діяння повинні бути відносно поширеними. Однак неможливо не враховувати існування верхньої межі, сутність якої полягає в тому, що такі діяння не можуть бути ні загально використовуваними, ні навіть занадто поширеними¹⁸.

Поширеність сепаратистських процесів в Україні протягом останнього десятиріччя не викликає сумнівів. Такі процеси мають доволі специфічний характер і активізується в певних умовах, під впливом різних груп факторів, пов'язаних із політичною та соціокультурною трансформацією суспільства, істотним ослабленням або посиленням центральної влади. Ще кілька років тому загроза сепаратизму в Україні здавалася перебільшеною і не належала до основних викликів національній безпеці держави. Однак вчені багато років поспіль задовго до вибуху сепаратистських проявів в Україні у 2014 р., констатували посилення етнорегіональних відмінностей, диспропорцій, відцентрованих рухів етнополітичного спрямування, що за певних умов можуть набути ознак сепаратизму. В. Дівак в 2009 р., аналізуючи процеси в політичному та соціально-економічному житті країни за останні десять років, вказувала на наявність в Україні окремих регіонів з потенційними проявами сепаратизму (Автономна Республіка Крим, Закарпаття, Донбас, Північна Буковина).

Отже, потрібно зазначити, що процеси сепаратизму мають тенденцію до поширення, не є поодинокими та випадковими, і водночас їх можна віднести до загальновикористовуваних.

Третьою підставою криміналізації виступає наявність умов вчинення цього злочину, котрі неможливо усунути без застосування кримінальної відповідальності. О. І. Коробеев зауважує, що криміналізуючи певне діяння, яке є породженням якихось антисуспільних поглядів, традицій, моделей поведінки, право: а) дає антисоціальної моделі поведінки різко негативну оцінку з боку суспільства; б) спонукає певну частину громадян утримуватися від такої поведінки; в) стимулює боротьбу із такою поведінкою з боку суспільства¹⁹. Оцінка поведінки як антисоціальної, у вигляді закону, є об'єктивно необхідною. Оскільки не всі форми прояву сепаратизму можна усунути без застосування кримінального закону. Неможливо негайно підняти рівень життя в Україні до європейського рівня, неможливо перекреслити всі кордони, неможливо вплинути на свідомість громадян, неможливо побудувати нове суспільство, та зрештою, неможливо забезпечити (без криміналізації) караність винних осіб таким чином, щоб злочинці відчували невідворотність та суворість покарання. Слід зазначити, що криміналізація не здагна усунути більшість проблеми, які виникають в суспільстві, але її результат – кримінально-правова норма – є ефективним засобом стримування злочинності. Існування кримінально-правової заборони дійсно змусить певну частину громадян утриматися від такої поведінки під загрозою кримінального покарання, а також продемонструє громадянам, що держава готова йти на конструктивні діалоги та захищати не тільки свої території, а й свою націю.

Необхідність кримінально-правової гарантії охорони конституційних прав та установлень. Сепаратизм посягає на такі загальні принципи, які передбачені Конституцією України: а) суверенітет України (ст. 2 Конституції України); б) принцип єдиного громадянства (ст. 4 Конституції України); в) консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Цей перелік порушуваних принципів є далеко не повним, оскільки сепаратистські процеси зачіпають різні сфери існування не тільки самої держави, суспільства, а й кожного громадянина, порушуючи при цьому низку їх прав, свобод та законних інтересів. У період загострення сепаратистських процесів держава та її народ потрапляє в незвичні умови існування. Тобто, безпосередньо або побічно прихильники сепаратизму порушують права іншого народу, який проживає з ними на одній території, керуючись виключно своїми егоїстичними ідеями. Тому існує незаперечна необхідність кримінально-правової охорони цих конституційних прав та охорони території і її населення, які потенційно можуть зазнати в майбутньому руйнівних наслідків

сепаратизму. Таким чином, в Україні справді існують об'єктивні підстави криміналізації сепаратизму. На сьогодні протидія цьому явищу без кримінально-правових заходів неможлива.

Суттєва матеріальна та моральна шкода, що спричинює діяння.

Криміналізації підлягають тільки ті діяння, які спричиняють або можуть спричинити достатньо велику матеріальну або моральну шкоду. Повертаючись до подій, які розвивалися в АРК та на Донбасі, зазначимо, що сепаратисти в Криму, на півдні і сході України прагнули розколоти нашу державу, аж ніяк не зберегти свою культурну та національну самобутність. Незважаючи на таку неоднорідність регіонів в етнічному плані, на конституційному рівні закріплені норми, які захищають громадян України від будь-якого утиску національних прав, традицій, віросповідання, мови. Стаття 24 Конституції України зазначає, громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками²⁰. Моральна та матеріальна шкода від сепаратизму завдається усьому українському суспільству. Руйнуючи таким чином абсолютно всі засади, на яких ґрунтується державність, ставлячи під сумнів спільне існування української нації. Негативна інформація такого змісту, потрапляючи в суспільство, створює загрозу його розколу та породжує ненависть одне до одного.

Аналіз розглянутих підстав криміналізації дає змогу зробити наступні висновки. По-перше, на сьогодні у законодавця є всі підстави криміналізації сепаратизму. Це явище має достатній для криміналізації ступінь суспільної небезпечності. Воно носить явно не випадковий та неодноразовий характер, підігрітий антиконституційними поглядами, що аксіоматично не може бути загальновикористовуваним у демократичному суспільстві. У нашій країні об'єктивно існують умови загострення сепаратистських процесів, котрі неможливо усунути без застосування кримінальної відповідальності. Враховуючи наведені обставини та той факт, що сепаратизм може порушувати велику кількість передбачених Конституцією принципів, криміналізація цього явища є соціально обумовленим кроком.

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> – Назва з екрану

² Так само.

³ *Беляев Н. А.* Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / Н. А. Беляев. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1986. – С. 76.

⁴ *Наумов А. В.* Российское уголовное право. Общая часть [Текст]: курс лекций / 2-е изд., перераб. и доп. / А. В. Наумов. – М.: БЕК, 1999. – С. 124.

⁵ *Энциклопедия уголовного права* [Текст]. – СПб.: Изд. проф. Малинина – СПб. ГКА, 2011. – Т. 16: Преступления против конституционных прав и свобод человека и гражданина. – С. 13.

⁶ *Основания уголовного-правового запрета. Криминализация и декриминализация* / П. С. Дагель, Г. А. Злобин, С. Г. Келина, Г. Л. Кригер и др.; отв. ред.: В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев. – М.: Наука, 1982. – С. 205.

⁷ *Филимонов В. Д.* Криминологические основы уголовного права / В. Д. Филимонов. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1981. – С. 15.

⁸ *Коржанский Н. И.* Объект и предмет уголовного-правовой охраны / Н. И. Коржанский. – М.: Акад. МВД СССР, 1980. – С. 171.

⁹ *Дзундза В. В.* Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Дзундза. – Х., 2005. – С. 7.

¹⁰ *Тоболкин П. С.* Социальная обусловленность уголовно-правовых норм / П. С. Тоболкин. – Свердловск, 1983. – С. 49–53.

¹¹ *Дудоров О. О.* Злочини у сфері підприємництва: навч. посіб. / О. О. Дудоров, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2001. – С. 55.

¹² *Брич Л. П.* Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні: моногр. / Л. П. Брич, В. О. Навроцький. – К.: Атіка, 2000. – С. 14.

¹³ *Робак В. А.* Підстави криміналізації злочину, передбаченого ст. 310 Кримінального Кодексу України / В. А. Робак // Кримський юридичний вісник. – 2009. – № 3. – С. 313–314.

¹⁴ *Коробеев А. И.* Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации: моногр. / А. И. Коробеев. – Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 1987. – С. 61.

¹⁵ *Мицкевич А. Ф.* Уголовное наказание: понятие, цели и механизмы действия / А. Ф. Мицкевич. – СПб.: Юрид. Центр Прес, 2005. – С. 75.

¹⁶ *Фріс П. Л.* Нарис історії кримінально-правової політики України: моногр. / П. Л. Фріс – К.: Атіка, 2005. – С. 15.

¹⁷ *Кримінальне право України: Загальна частина: підруч.* – 2-е вид., перероб. і допов. / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін., за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – С. 288.

¹⁸ *Основания уголовного-правового запрета. Криминализация и декриминализация* / П. С. Дагель, Г. А. Злобин, С. Г. Келина, Г. Л. Кригер и др.; отв. ред.: В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев. – М.: Наука, 1982. – С. 197.

¹⁹ *Коробеев А. И.* Уголовная наказуемость общественно-опасных деяний (основания установления, характер и реализация в деятельности органов внутренних дел): учеб. пособ. / А. И. Коробеев. – Хабаровск: Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1986. – С. 61.

²⁰ Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> – Назва з екрану.

Резюме

Вітрова Д. В. Соціально-правова обумовленість кримінальної відповідальності за сепаратизм.

У даній статті висвітлено у загальному вигляді проблему визначення сепаратизму як явища, що має доволі глибокі історичні корені. Окрім цього, в статті зазначені деякі положення, спрямовані на вирішення питань кримінально-правового забезпечення національної безпеки України та вдосконалення кримінального законодавства України у цьому плані.

Ключові слова: соціально-правова обумовленість, сепаратизм, кримінальна відповідальність, територіальна цілісність та недоторканність, національна безпека, кримінально-правова протидія, руйнівні наслідки, соціально небезпечне явище.

Резюме

Ветрова Д. В. Социально-правовая обусловленность уголовной ответственности за сепаратизм.

В данной статье освещена в общем виде проблема определения сепаратизма, как явления, имеющего довольно глубокие исторические корни. Кроме этого, в статье указаны некоторые положения, направленные на решение вопросов уголовно-правового обеспечения национальной безопасности Украины и совершенствования уголовного законодательства Украины, в этом плане.

Ключевые слова: социально-правовая обусловленность, сепаратизм, уголовная ответственность, территориальная целостность и неприкосновенность, национальная безопасность, уголовно-правовое противодействие, разрушительные последствия, социально опасное явление.

Summary

Vitrova D. Social and legal conditionality of criminal responsibility for separatism.

This article covered in a general way the problem of definition of separatism as a phenomenon that has quite deep historical roots. Additionally, this article lists some provisions are aimed at addressing issues of criminal law to ensure national security of Ukraine and the perfection of the criminal legislation of Ukraine in this regard.

Key words: social and legal conditioning, separatism, criminal responsibility, territorial integrity and inviolability, national security, criminal-legal counteraction, devastating social and dangerous phenomenon.

УДК 343.36

Н. Ю. КАРПОВА

Наталія Юрїївна Карпова, аспірант Академії адвокатури України

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕРПІЛОГО ВІД ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ

Відповідно до ч. 1 ст. 59 Конституції України¹ кожен має право на правову допомогу. Це право є одним із конституційних, невід'ємних прав людини і має загальний характер.

За змістом ч. 1 ст. 64 Конституції України² конституційне право кожного на правову допомогу у жодному випадку не може бути обмежено.

Конституційний суд України³ тлумачить його «як гарантовану державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права» і звертає свою увагу при тлумаченні⁴ на те, що «поняття “кожен” охоплює всіх без винятку осіб – громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України».

Конституційний суд України вважає⁵, що «конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість».

Конституційний суд України окремо підтвердив⁶ право свідка та особи, що надає пояснення у державних органах, на користування правовою допомогою захисника.

Правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами і може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення тощо. Вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати.

Одним із видів правової допомоги за п. 7 ч. 4 ст. 5 Закону України «Про соціальні послуги» є «здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, адвокатська допомога, захист прав та інтересів особи тощо)»⁷.

Конституція України закріплює у ч. 2 ст. 63⁸ право на захист підозрюваного, обвинуваченого, підсудного і стверджує у ч. 3 ст. 29⁹ право на користування правовою допомогою захисника у заарештованого та затриманого.